

בבא קמא ה

משה שווערד

1. רש"י מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

עדים זוממין דממונא הוא - דכל המשלם יותר ע"מ שהזיק כגון כפל ותשלומי ארבעה וחמשה קרי קנס כדלקמן בהך פירקין /בבא קמא/ (ד' טו:) וכגון כל דבר קצוב האמור בתורה כגון חמשים של אונס ומפתה ומאה של מוציא שם רע כולהו הוי קנסא אבל מידי אחרינא ממונא.

2. חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

עדים זוממין דממונא הוא ליתני. [1] דאפי' לא שלם קרי ליה ממונא משום דאתו לאפסודי ממונא, [2] ומיהו בתוספות אמרו משמו של ריב"א ז"ל שמשלמין אע"פ ששלם על פיהן ולא קרינא ביה כאשר זמם ולא כאשר עשה כיון שבידו להחזיר הממון. עוד אמרו בתוס' דבממון לא אמרינן ולא כאשר עשה דק"ו הוא דאפי' לגבי נפשות הוה אמר' הכי אי לאו דאין עונשין מן הדין כדאיתא בפ"ק דמכות ולגבי ממון עונשין מן הדין, וכ"כ ר"ח ז"ל במכות וכן דעת הרמב"ן ז"ל בפ"ק דמכות.

3. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף לב/א

(קח) ובוה יש לתת טעם למ"ד ע"ז ממונא אשר לכאורה הוא תימא דהרי כל המשלם יתר על מה שהזיק הוא קנס ואין לך משלם יתר ממה שהזיק יותר מע"ז שלא הזיקו כלל, ולפי הנ"ל מבואר דאין חיובן מצד עצמן אלא שחיובו של הנידון נופל עליהן וכיון שאצל הנידון היה ממון ולא קנס, דאפילו רצו לחייבו קנס מ"מ לאחר גמ"ד כבר הוא ממון, ממילא גם אצלם הוי ממון, וכל הסוגיא כאן אינו לתת טעם אהא דא"צ התראה אלא להביא ראיה שכן הדין, כלשון הגמרא "תדע", אבל טעם הדבר הוא בסוגיא דסנהדרין שכן לא עשו מעשה כפירוש הנ"ל ומשם הוא מקור דברי הרמב"ם:

4. ספר דבר יעקב

א [עדים זוממין דממונא הוא ליתני - לכאורה צ"ב מה סברת רבנן דר"ע שסוכרים שהוי ממונא, הרי העדים זוממין לא הפסידו לנידון, וא"כ מה שמשלמים הוי יותר ממה שהזיקו וליהוי קנס. הרשב"א כתב דעדים זוממין הוי ממונא אפי' לא שילם, משום שהם רצו להפסיד ממונא, ועושים להם כאשר זמם לחייבם ממונא. והביאר נראה כמו שמבאר הקו"ש [כתו' אות קח] שאין חיובן מצד עצמן אלא הם נכנסו תחת הנידון וחיובו של הנידון נופל על העדים, וכיון שמשלמים אותו סכום שרצו להפסידו ולא יותר מיקרי ממונא.]

5. ספר דבר יעקב

ב [רד"ה סבר וכו' כגון אם הוזמו בב"ד זה ולא הספיק בעל דין להעמידן לדין ולתובען והלכו למקום אחר והודו שם בב"ד ואמרו הוזמנו בבית דינו של פלוני פטורין - מבואר ברש"י שמירי בהוזמו אלא שלא הספיק לתובען עד שהודו בב"ד אחר. הא דלא פירש שמירי בהודו לפני שהוזמו היינו משום שאז אינם נחשבים עדיין לעדים זוממין [וכ"כ הגרנ"ט סימן קיד].]

גם בתוס' ר' פריץ מבאר שרש"י מיירי באופן שבאו עדים והזימום בב"ד אחד ולא הספיקו הב"ד לגמר דינם ולחייב העדים זוממים, והודו בב"ד אחר שמהני הודאתם כיון שעדיין לא נגמר דינם בב"ד ראשון. ומקשה ר' פריץ למה נקט רש"י דוקא בב"ד אחר הרי גם בב"ד זה יכלו להודות כיון שלא נגמר דינם ולא נתחייבו לשלם. ותירץ שבאותו ב"ד לא מהני הודאתו דאין זה נחשב למרשיע עצמו אם מודה אחרי שבאו עדים להזימו ולא היו יכולים לכפור, אבל בב"ד שהיו יכולים לכפור עד שיבואו עדים מהני הודאתו.

הוא דהוצרך רש"י לבאר שהודו בב"ד אחר, מבאר הקה"ח [סימן שנ-ב] דלכאורה קשה בעדים זוממין אחרי שהוזמו ע"י עדים אחרים היאך הם יכולים להודות, הרי לאחר שבאו עדים אינו נפטר בהודאתו. לכך פירש"י שתלוי בכל ב"ד וב"ד, ובאותו ב"ד שהוזם ע"י עדים אינו יכול להודות כיון שבאו עדים, אבל אם ילך לב"ד אחר ויודה מהני הודאתו שבאותו ב"ד יהיה פטור אף אם יבוא אח"כ עדים. וכתב הקה"ח דה"ה איפכא כל מודה

6. ספר שערים מצויינים בהלכה

סבר לה כרע"ק דאמר אין משלמין על פי עצמן. פרש"י דבמס' מכות (ג.) מבואר דקנסא הוא ומודה בקנס פטור. וכתב בספר היראים (סי' קעח) לא ידעתי מנין שהממון ניתן למי שהעידו עליו, מאחר שהוא קנס יתנהו ב"ד לכל מי שירצו כדתנן [תרומות פ"ו מ"ב] בחומש של תרומה, ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה, וכן נראה לי עד יורו לי צדק. ועי' מש"כ בדבריו בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' אלף מט) ובתשו' שו"מ (מהר"ד ח"ג סי' לז), ומובא באמרי הצבי (אות ב.) ועי'

7. רש"י מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

שאינו ניכר - כגון הכא דאין הנזק ניכר בתוך הפירות דלא חסר להו.

8. רמב"ם יד החזקה הלכות חובל ומזיק פרק ז

(א) המזיק ממון חבירו היזק שאינו ניכר הואיל ולא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו הרי זה פטור מן התשלומין דין תורה אבל מדברי סופרים אמרו הואיל והפחית דמיהן הרי זה חייב ומשלם מה שהפחית מדמיהן:

9. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

אי היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק הוה ליה קנסא. תימה דמה צריך לומר הוה ליה קנסא תיפוק ליה דהוה מדרבנן כיון דלא שמיה היזק ור' אושעיא לא תני אלא דחייבים מדאורייתא. וי"ל כיון דכולן חייבין לא שנא דרבנן ולא שנא דאורייתא. מיהו קשה לי דתיפוק ליה כיון דלא כתיבי באורייתא למה יקרא אב. ע"כ ממהר"י כהן צדק ז"ל.

10. רש"י מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

ומפגל - כהן ששחט קרבנו של ישראל חטאת לשום שלמים דאין הקרבן עולה לחובת בעליו וצריך אחר.

11. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

ומפגל. פירוש רש"י ז"ל שחט חטאת לשם שלמים. וקשה למה לא פירש כמו מפגל בעלמא כגון ששחט לאכלו חוץ לזמנו. [1] וי"ל משום דלא תימא כיון דמצויים הרבה זבחים בעזרה הוי כמו אנוס אם שינה שם הזבח קא משמע לן דאדם מועד לעולם. גליון.

12. ספר שערים מצויינים בהלכה [2]

והרא"ש במס' נדרים (לה.) כתב, הכהנים שפגלו, שחשבו באחת מד' עבודות לאוכלו או להקריבו חוץ לזמנו או חוץ למקומו. ומבואר דדוקא באופן זה הוא דמחייב, משא"כ בשלא לשמו. ועי' במשנה למלך (חובל פ"ז ה"ד) שכתב, וכי תימא דהיינו דוקא

13. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

ואין להקשות אמאי הזכיר כהן והלא שחיטה בזר כשרה ויאמר ישראל שפיגל. [1] וי"ל דלא תמצא שיתחייב בנזק אלא כהן דאלו זר ששחט אין רגילות שישחוט קרבנו אלא בעליו ולא שייך לומר בו שילום ההפסד שאם הפסיד לעצמו הפסיד. גליון.

14. ספר שערים מצויינים בהלכה [2-3]

✓ הפסיד. וראיתי בפני אריה [בסוף הפניין] שהקשה נמי כן, וכתב דכזר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, משא"כ בכהן הוי שלו בין לתקון בין לעיוות דכתיב (צו ז"ח) "לא יחשב". ועי' בחי' חת"ס מס' גיטין (נד. ד"ה הכהנים). ובהגה' הרש"ש למס' גיטין (נג. ד"ה בדאורייתא) תירץ, דישראל לא מצי מפגל אפי' בשחיטה שכשרים בה, כיון דהם בעצמן אין בידן לזרוק ולהקטיר, וכן אין להם חלק בבשר לאכול, ואחרים מי ישמעו לו לעבור כו'. ועי' בהגהות תפארת יעקב על המשנה שם מה שהשיג עליו. ✓✓

15. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

וז"ל המאירי ז"ל: וי"מ דמפגל היינו ששחטו במחשבה חוץ לזמנו שאף על פי שיש בו לאו ואין אדם לוקה ומשלם הרי אינו לוקה אלא על אכילתו אבל לא מצד המחשבה שהרי אין בה מעשה. ע"כ.

16. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

וכתוב בגליון ז"ל: מפגל מה שפירש רש"י ז"ל ששחט חטאת לשם שלמים (ולא) לשם חטאת או לשם עולה נראה דמילתא דפסיקא נקט דשלמים לא משכח אלא באומר הרי עלי דאלו בהרי זה לא מחייב באחריותו ואין הבעלים נפסדים. ע"כ.

17. ספר דבר יעקב

טז] רד"ה מוציא שם רע דיבורא דאית ביה מעשה - בעילה - מבאר התפארת שמואל שאין הבעל המוציא שם רע חייב אא"כ שכב כבר אצלה הבעל הזה שמוציא ש"ר.

18. תוספות מסכת בבא קמא דף ה עמוד א

דיבורא דאית ביה מעשה - דבכתובות בפ' נערה (דף מו.) א"ר אליעזר בן יעקב לא נאמרו דברים הללו אלא כשבעל ור' יהודה אית ליה התם עד שישכור עדים.

19. ריטב"א על מכות דף ד/ב

ובכולה סוגיין לא חשבינן לאו שיש בו מעשה אלא כשיש בו מעשה בעצמו וכדאמרינן התם (תמורה ג' ב') לא תיתני מימר דלאו שיש בו מעשה הוא דעל ידי דיבורו יש בו מעשה ניכר ששתיהן קדש, אבל מוציא שם רע ועדים זוממין אע"פ שיש בו מעשה ע"י ב"ד לא חשיב לאו שיש בו מעשה, ומיהו בב"ק (ה' א') איכא דחשיב מוציא שם רע לאו שיש בו מעשה הואיל ואתא לידי מעשה ע"י ב"ד, ופליגא שמעתין דהכא עליה:

20. ספר שערים מצויינים בהלכה

הריטב"א נמס' מכות (ד: ד"ה אלא אמר ריש לקיש) דהגמ' כאן דחשיב מוציא שם רע ללאו שיש בו מעשה, הואיל ואתא לידי מעשה ע"י בית דין, פליגא על הגמרא שם דמוציא שם רע לאו שאין בו מעשה הוא, ולוקין עליו. ועי' בתוס' במס' שבועות (כא. ד"ה הוין). ועי' בהגה' יפה עינים כאן בשם ציון ירושלים (כתובות פ"ג ה"א).

21. מרומי שדה מסכת בבא קמא דף ד עמוד ב

[ובמהדורא שלישיית כתוב בזה"ל] תוס' ד"ה עדים זוממין, העלו דאפילו שילם חייבין. ויש להבין בהא שהעלו רבותינו זה הדין בריש ב"ק ומקומו בפ"א דמכות. ונראה דבאו ליישב בזה הסוגיא, דקאמר להלן דמשו"ה חשיב עדים זוממין דרחמנא קריא מעשה, שנא' כאשר זמם לעשות לאחיו. וקשה מהא דא"י במכות דף ב' ב' רמז לע"ז שלוקין כו', ומקשה ותיפוק לן מדכתיב לא תענה, ומשני דהוי לאו שאין בו מעשה כו', והרי רחמנא קריא מעשה. והוי כמוש"כ התוס' בב"ק דף ל"ב א' ד"ה איהו כו', לענין אשה שנבעלה באיסור, דאע"ג דלא עבדה מעשה מכ"מ לוקית משום דרחמנא קריא מעשה ונכרתו הנפשות העושות, וה"ל כתיב לעשות. ונראה ברור דבאמת לא כתיב שהדיבור נחשב כמעשה, שהרי כתיב כאשר זמם לעשות, הרי שהדיבור עדיין אינו מעשה, אלא אם היה נגמר הדין עפ"י ב"ד הוי חשוב כמו שעשו בעצמם. משו"ה במס' מכות שלוקין על הדבור שפיר מיקרי לאו שאין בו מעשה. אבל כאן שמשלמין על שהעידו ואפילו כבר גבו ב"ד נמצא שעשו מעשה. ומכאן הוציאו התוס' דבממון לא שייך כאשר זמם ולא כאשר עשה, אלא לעולם חייבין לשלם, משו"ה חשיב ר"ח עדים זוממין באופן שכבר נעשה מעשה:

22. ספר שערים מצויינים בהלכה

למאי הלכתא כתיבינהו רחמנא להלכותיהן. הקשה בתורת חיים, כיון דכולהו אתו במה הצד, א"כ גזירה שוה דתחת נתינה ישלם כסף למה לי, נילף כולהו במה הצד מארבעה אבות נזיקין דלישלמו ממיטב, ותירץ דאיצטריך גזירה שוה, דלא תימא אדרבה נילף מבעל חוב דמדאורייתא דינו בזיבורית כדאמר בפרק הניזקין (גיטין מח:), ומה מלוה דמצוה קעביד דינו בזיבורית, ניזק לא כל שכן.

23. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב

להלכותיהן. תימה דמכל מקום היכי מתרצינן מתניתין דמסיק לא ראי זה כראי זה משמע דלא מצי לאתויי והשתא מסקינן דכלהו כי שדית בור ביניהו אתיאן. ונראה דהשתא דאסיקנא הכי אין לפרש מתניתין דהכי קאמר לכתוב רחמנא חדא ותיתי

איך מינה כדפריש רב זביד לעיל אלא נראה לפרש מתניתין דכל לא ראי זה כראי זה אסיפא קאי הצד השהו שבהם וכו' לאתויי שאר נזיקין והכי קאמר לא הרי השור כהרי המבעה כלומר משור לא מצי למילף דוקא שאר נזקין דדמי ליה לכל מילי שהרי מבעה תוכיח דאף על גב דלא דמי ליה לכל מילי מתחייב ולא הרי המבעה כהרי השור כדפרישית ולא מזה ומזה מצית למילף דדוקא דדמי להו כגון שדרכו לילך ולהזיק שהרי הבור תוכיח אלא ודאי ליכא למילף אלא בצד השהו מכלהו. ע"כ. מהר"י כהן צדק ז"ל.

24. תוספות מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב

(ג' להלכותיהן - הוה מצי למימר דכולהו איצטריך למיכתב דאי לא כתיב אלא הוה נפקא מחד מהנך ובור הוה פטרי בהו כלים ואי יליף מחד מהנך ומאש הוה פטרי בהו טמון) ומתני' לא קתני וזן אלא להגדיל תורה ויאדיר.

25. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב

אדם לחייבו בארבעה דברים... וז"ל הראב"ד ז"ל בחידושי: אדם לחייבו בארבעה דברים. קשיא לי תינה אדם דאזיק אדם אדם דאזיק שור דהיינו נפש בהמה ישלמנה למה לי. ואיכא למימר ההוא איצטריך לאקושי ליה כי יתן מום וכו' מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין והכי איתא בפרק החובל. ע"כ לשונו.

26. מהרי"ץ חיות

שם אדם לחייבו בד' דברים. ג"כ שאלני תוס' א' דאין שייך להקשות אדם למ"ל דנדרש משאר נזיקין הרי אצטריך להורות לנו דמחייב משלם מלקא לא לקי. דאי לא גלי חורה למשנה הו' אמינא נהי דאיכא כאן חיוב ממון דילכין משארי נזיקין מ"מ מוסקיף עליו אדם שהכל נהני דאיכא חיוב מלקות דלא יוסקיף. ונפירוש דנחה חורה בחובל נהני דמשלם ואינו לוקא (כתיבת: ז' ע"ג) וז"ל דהנה המעיין בש"ס כחצות שם יורה ד"ש לנו שני למודים על חובל נהניו לחייבו מ"מ אחד על עיקר החיוב והשני לדונו בממון י"ב בתלקות כתיב כאשר עשה כן יעשה לו וכתוב ה' יתן לו ומקשה הש"ס כאן דקרא על עיקר החיוב מ"מ:

דחמנה קרי' חמשה החיוב נהי כי יתן מ"מ ע"כ נב' אדם לחייבו בד' דברים. ג"כ שאלני תוס' א' דאין שייך להקשות אדם למ"ל דנדרש משאר נזיקין הרי אצטריך להורות לנו דמחייב משלם מלקא לא לקי. דאי לא גלי חורה למשנה הו' אמינא נהי דאיכא כאן חיוב ממון דילכין משארי נזיקין מ"מ מוסקיף עליו אדם שהכל נהני דאיכא חיוב מלקות דלא יוסקיף. ונפירוש דנחה חורה בחובל נהני דמשלם ואינו לוקא (כתיבת: ז' ע"ג) וז"ל דהנה המעיין בש"ס כחצות שם יורה ד"ש לנו שני למודים על חובל נהניו לחייבו מ"מ אחד על עיקר החיוב והשני לדונו בממון וז' בתלקות כתיב כאשר עשה כן יעשה לו וכתוב ה' יתן לו ומקשה הש"ס כאן דקרא על עיקר החיוב מ"מ:

27. דף על הדף בבא קמא דף ה עמוד ב

בגמ': ולרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור לפטור בו את האדם. יש ליתן טעם, למה בור פטור על האדם, דלכאורה מה נשתנה משאר הדברים שמתחייב בהם בור.

הרבה מן המפרשים (חזקוני, רבי יוסף בכור שור ועוד) מבארים, [1] משום שהאדם הוא בר דעת, ואיבעי ליה לעיוני ומיזל. ואולם המזרחי תמה על כך, שהרי אף בכך ובת שאינם בני דעה ולא שייך בהם איבעי ליה לעיוני ומיזל, ובכל זאת פטורים, כדתנן בפרק הפרה (להלן נב, א), 'בן או בת, עבד או אמה, פטור', [2] אלא גזרת הכתוב היא, שור ולא אדם, לא שנה בר דיעה לא שנה לאו בר דיעה, ואפילו סומא או שנפל בלילה, דדוקא גבי בהמה צריכים שתהא קטנה או חרשת או שוטה או סומא או שנפלה בלילה, ואז יתחייב בעל הבור, כדתנן (שם) 'נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן, חייב', אבל אם היתה פקחת ונפלה ביום ומתה או הוזקה פטור, שזה כמו אונס הוא, שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות, ואיבעי ליה לעיוני ומיזל, אבל באדם בכל אופן פטור. [ועיין בדברי דוד מה שדחה דברי המזרחי].